

Luka Vrbanić

Stvaranje Irske Slobodne Države

Ovaj je rad napisan s ciljem upoznavanja s irskim problemima s kraja 19. stoljeća i početka 20. stoljeća. Fokus će prvo biti stavljen na same korijene i razvoj irskog problema tijekom stoljeća koji je kulminirao Uskršnjim ustankom 1916. godine. Predstavit će se začetci i razvoj irskog republikanstva s obzirom na djelovanje stranke Sinn Féin i na njezin politički program. Neće biti zanemarene ni ostale nacionalističke organizacije kao što je Liga Kelta. Obradit će se osnatak, djelovanje i organizacija drugog najzaslužnijeg čimbenika u ostvarenju samostalnosti, a to je Irska Republikanska Armija. Bit će riječi o ključnim osobama u ostvarivanju samostalnosti i konačnom djelovanju tih vrlo važnih čimbenika, prvo u Irskom ratu za neovisnost, a kasnije, kada dolazi do podjele unutar republikanskog pokreta, i u Irskom građanskom ratu.

1. Uvod

Irski problemi s Velikom Britanijom započinju još u 12. stoljeću, točnije 1171. godine, kada Englezi uspješno osvajaju irski otok. Tu je invaziju navodno odobrio i jedini engleski papa Hadrijan IV. smatrajući da će invazijom ubrzati crkvenu reformu u Irskoj, no autentičnost te bule nije potpuno dokazana. Tim događajem Irska gubi svoju slobodu i svoj suverenitet te je taj događaj označio ishodišno mjesto svih kasnijih događaja koji su pogodili Irsku. Englesku, odnosno britansku, vlast nad Irskom karakterizira višestoljetna politička, ekonomska i gospodarska dominacija i eksploatacija. Budući da se Irci nikada nisu predavali bez borbe, uvijek su predstavljali svojevrsan trn u oku Engleza, odnosno Britanaca te su neprestano podizali razne pobune protiv engleske vlasti i vojne uprave. S obzirom da će u radu biti obrađene pobune s kraja 18. stoljeća te u 19. i 20. stoljeću, ovdje valja spomenuti pobunu Iraca iz 1641. godine pod vodstvom Rorya O'Morea koja je izbila zbog načina na koji su se njihovi protestantski gospodari prema njima odnosili. Pobune su konačno kulminirale u jeku Prvoga svjetskog rata Uskršnjim ustankom 1916. godine i kasnije, žestokom borbom irskih republikanaca, Irskim ratom za neovisnost. Stoga je cilj ovog rada predstaviti navedene pobune i irski republikanski pokret te opisati trnovit put irskog naroda od statusa kolonije Velike Britanije do postizanja samostalnosti.

2. Razvoj irskog problema

Sve do 18. stoljeća Englezi su pokušavali pretvoriti Irsku u svoju koloniju zbog straha od mogućeg savezništva sa Španjolskom, a kasnije i Francuskom. Metoda kojom su se najviše koristili bila je tzv. politika naseljavanja u skladu s kojom su sjeverni dio Irske naseljavali engleskim i škotskim stanovništvom te tako jednostavno potisnuli Irce na jug otoka. Važno je napomenuti da su istodobno vršili i konfiskaciju imovine. Posljedično je naseljeno protestantsko stanovništvo postalo vrlo snažna manjina u cijeloj Irskoj, ali i dominantno stanovništvo na sjevernim dijelovima starog kraljevstva Ulster. Tako je krajem 18. stoljeća došlo do ustanka republikanaca te je taj događaj nagnao Britaniju da stupi u uniju s Irskom ne bi li se tako smirile napetosti, što se i dogodilo na samom početku novog stoljeća (Bilandžić, 2004: 135-136). Jedan od glavnih čimbenika irske pobune bila je i uspjeta Francuska revolucija. Ona je uvelike osnažila i radikalizirala nezadovoljstvo Iraca i time otvorila mogućnost vanjske pomoći. Ovdje treba istaknuti Wolfeu Tonea koji je 1791. godine osnovao Ujedinjene Irce koji su nakon 1797. godine usvojili poseban program kojim su se zalagali za pravo glasa muškaraca, izborne jedinice jednake veličine, godišnje sazivanje parlamenta itd. Pridobivši mnogo članova u svoje redove, Ujedinjeni Irci osnovali su i svoje vojne redove, no britanska vojska uspjela ih je razoružati 1797. godine. Ta ih činjenica nije spriječila da podignu ustanak pod vodstvom spomenutog Wolfeu Tonea samo godinu dana kasnije. Također, valja reći da su Irci dobili, doduše neuspješnu potporu Francuske, kada se otprilike 1 000 vojnika iskrcalo u pokrajini Connacht na zapadu Irske, gdje ih je uspio zaustaviti general Charles Cornwallis. Taj je ustanak pokazao kako protestantska dominacija može uvelike destabilizirati Irsku te je Velika Britanija bila primorana podržati Uniju (Black, 2004: 211-212). Iako su Zakonom o ujedinjenju (*Act of union*) iz 1800. godine¹ Britanija i Irska stupile u uniju, većina Iraca Uniju nije prihvatila, već ju je smatrala svojevrsnom okupacijom, represijom i eksploatacijom. Suživot nije dugo potrajao jer se već u drugoj polovici 19. stoljeća počinje javljati pokret za irsku samoupravu (*home rule*) (Bilandžić, 2004: 135-136). Međutim, treba napomenuti da veliki dio irskog nacionalizma u prvoj polovici devetnaestog stoljeća nije bio nasilnički. Vodeći je politički vođa Iraca tada bio Daniel O'Connell koji je u tridesetim i četrdesetim godinama 19.

1 Sporazum na snagu stupio 1. siječnja 1801. godine.

stoljeća organizirao stranku koja se borila protiv Zakona o Uniji. Daniel O'Connell zanimljiv je jer je ostao zapamćen kao borac za irske katolike, koji su tada u velikoj mjeri bili diskriminirani, odnosno značajan je zbog zalaganja za tzv. katoličku emancipaciju (Black, 2004: 251).

Osim onoga s kraja 18. stoljeća vrijedi spomenuti još tri ustanka u 19. stoljeću (1803., 1848., 1867.), čiji su rezultati uvijek bili isti. Britanci su se uspjeli infiltrirati u sve pokrete i isprovocirati ih iznutra te tako potaknuti otvoreni sukob u kojem ustanici ne bi imali nikakve šanse protiv nadmoćne vojne snage Britanaca. Godine 1858. dolazi do osnivanja tajne organizacije Irskog Republikanskog Bratstva (*Irish Republican Brotherhood* – IRB) pod vodstvom Jamesa Stephensa, čiji je cilj bio organizirati i predvoditi otvorenu pobunu te stvoriti Republiku Irsku. Popularno su bili poznati pod nadimkom *Fenians*², a pomagali su ih Irci iz cijelog svijeta, ponajviše irska zajednica u SAD-u (Rast, 2011: 2-3). Upravo su oni bili zaslužni za pokretanje pobune 1867. godine te su preuzimali odgovornost za razne terorističke napade diljem Velike Britanije, a odgovorni su za pokušaj napada na Kanadu iz Sjedinjenih Američkih Država (Black, 2004: 250). Irsko Republikansko Bratstvo koristilo se lukavom strategijom strpljivo čekajući krizu koja bi pogodila Veliku Britaniju kako bi iskoristili takav trenutak slabosti u vlastitu korist. Nadalje, drugu polovicu 19. stoljeća karakteriziraju razna politička previranja i previranja irskih stranaka (Rast, 2011: 3-4).

Osim stranačkih i političkih napetosti treba spomenuti razlike među društvenim statusima. Nakon Velike gladi sredinom devetnaestog stoljeća nekolicina zemljoposjednika koja je gomilala kapital izdvojila se i pristala uz Uniju te tako favorizirala Britaniju. Druga je skupina prezirala Uniju i htjela ju je izbjeći pod svaku cijenu. Razlike su bile očitije kada je sjeveroistočni, gušće naseljeni dio doživio industrijsku revoluciju te se tako još više povezao s Britancima, a srednji i južni dio i dalje su ostali pretežito agrarni dijelovi (Rast, 2011: 2-4). Ovdje valja navesti kako je Irsku u to vrijeme pogodila glad uzrokovana zarazom krumpira. Očita je bila velika ovisnost nižih slojeva o toj namirnici jer je prema procjenama nekih povjesničara čak tri milijuna ljudi ovisilo o krumpiru. Procjene broja izgubljenih života variraju od 500 000 pa sve do 1,5 milijuna ljudi (Boyle, Ó Gráda, 1986: 543). Nadalje, podjeli društva doprinijela je i religijska slika Irske, odnosno njena podjela na katolike i protestante. Katolici su bili manjinsko stanovništvo jedino u sjevernom dijelu Irske dok su u ostalim dijelovima dominirali (Glavaš, 2011: 74-75).

2 Skupine oformljene pod ovim nazivom nastale su na tradiciji revolucionarnih irskih tajnih društava koja su djelovala prije 1848. godine. Njihovu je osnovicu predstavljalo irsko katoličko seljaštvo.

Za vrijeme stranačkih previranja dolazi i do razvoja ekstremizma i raznih ekstremističkih oružanih organizacija. Početkom 1913. godine pod vodstvom Edwarda Carsona formirani su Ulsterski dobrovoljci (*Ulster Volunteer Force* – UVF), koji su htjeli jaču povezanost s Britanijom i protivili su se uspostavi irske samouprave te su brojali oko 85 tisuća ljudi i imali podršku britanskog naroda i vojske. Međutim, nedugo nakon toga, točnije deset mjeseci poslije, formirani su Irski dobrovoljci (*Irish Volunteer Force*) koji su kasnije prerasli u veću i jaču organizaciju poznatiju pod nazivom Irska Republikanska Armija (*Irish Republican Army* – IRA) (Bilandžić, 2004: 136). Broj Irskih dobrovoljaca narastao je preko 100 tisuća do 1914. godine. Međutim, početkom Prvog svjetskog rata redovi, kako Irskih tako i Ulsterskih dobrovoljaca, prorijedili su se zbog velikog priljeva ljudi koji su se htjeli boriti protiv Nijemaca (Fierro, 1997: 6). Vođe Irskih dobrovoljaca nisu se direktno suprotstavljali Ulsterskim dobrovoljcima, već su tjerali vladu da uvede *home rule*³, odnosno ograničenu autonomiju unutar Krune, kako je bilo i planirano. Kada je 1914. godine proveden *home rule*, Velika Britanija bila je na rubu građanskog rata zbog irskog pitanja. Međutim, te je godine započeo i Prvi svjetski rat, tako da se veliki broj Iraca otišao boriti protiv Centralnih sila u Europu, no mali je dio republikanaca ostao ne bi li iskoristio usmjerenost Britanije na taj svjetski sukob. Irsko Republikansko Bratstvo, koje je otpočetak imalo utjecaja među Irskim dobrovoljcima, pojačalo je svoje napore te je počelo planirati ustanak što je rezultiralo Uskršnjim ustankom 1916. godine i uhićenjem 16 ustaničkih vođa koji su nakon toga uživali statute svetaca u Irskoj (Rast, 2011: 4-5).

3. Uskršnji ustanak

Irski je ustanak pogodio Britance usred Prvog svjetskog rata, 24. travnja 1916. godine. Irski dobrovoljci, vođeni tajnom organizacijom Irskim Republikanskim Bratstvom, proglasili su Republiku Irsku na čelu s Patrickom Pearseom. Uspjeli su nakon toliko godina britanskog ugnjetavanja proglasiti vlastitu republiku. Međutim, mnogi su smatrali da se nasiljem neće ništa riješiti, već da će se stvari samo pogoršati. Irski je nacionalizam s početka dvadesetog stoljeća prerastao u snažan kulturni pokret, koji je promicao irski jezik i irsku povijest. Britanci su ustanak doživjeli kao svojevrsnu izdaju te su brzo poslali vojsku u Dublin i ugušili

3 Problem irske autonomije bilo je vodeće političko pitanje britanske i irske politike s kraja devetnaestog i početka dvadesetog stoljeća. Zahtjevi *home rule* politike s kraja devetnaestog i početka dvadesetog stoljeća, kojima je tražen irski parlament djelomice pod Westminsterom, razlikovali su se od ranijih zahtjeva Daniela O'Conella kojima je traženo stvaranje potpuno samostalne irske države, odijeljene od Ujedinjenog Kraljevstva, ali sa zajedničkim vladarom. Konačno, *home rule* može se opisati kao pokret za što veću autonomiju Irske unutar Ujedinjenog Kraljevstva.

ga. Ustanak je bio vrlo nespretno i nesretno izveden. Irsko Republikansko Bratstvo računalo je na potporu Njemačke koju nažalost nisu dobili. Zanimljivo je da su Britanci znali da će doći do ustanka jer su presreli poruke između Irskog Republikanskog Bratstva i Njemačke, stoga pravog ratovanja uopće nije bilo, već je došlo do nekoliko borbi i uništenja centralnog Dublina. U ustanku je sudjelovalo oko 1000 naoružanih Irskih dobrovoljaca i oko 200 pripadnika Irske Građanske Vojske⁴ koji su okupirali nekoliko važnih zgrada u Dublinu, uključujući i poštu. Budući da su Britanci ustanak smatrali izdajom vođe ustanka bili su osuđeni i pogubljeni. Razlog tome leži u činjenici da je Irska tada, s obzirom na Prvi svjetski rat, bila pod vojnim zakonom pa je tako britanski zapovjednik John Maxwell imao odriješene ruke pri kažnjavanju ustanika. Predsjednik Patrick Pearse ubijen je, a njegov brat James Connolly ranjen je za vrijeme borbi, no i on je kasnije pogubljen, vezan za stolicu. Ubrzo su svi zapovjednici Dublina bili ubijeni osim Eamona de Valere. Osim njih navedenih još valja istaknuti Thomasa Clarkea, Eoina Ceannta, Seana MacDermotta i Josepha Plunketta.

Tijekom i neposredno nakon ustanka, ustanici nisu imali podršku stanovništva zbog velikog gubitka života i velikog uništenja Dublina. Tek nakon ranije spomenutih pogubljenja ustaničkih vođa dolazi do omasovljenja popularnosti ustanika i do povećanja broja simpatizera ustanka. Iako je sam ustanak bio kratkog vijeka, njegove će se posljedice osjećati sljedećih nekoliko godina. Uskršnji ustanak nije mogao pogurati Irsku u rat za neovisnost, no ključnu ulogu tu je odigrala britanska vlada jer je nemilosrdnim pogubljenjima i pojačanom represijom nagnala Irce da se okrenu od blagog, odnosno konstitucionalnog nacionalizma k ekstremnom i žešćem, odnosno revolucionarnom nacionalizmu. Revolucionarni nacionalizam bio je motiviran otvorenom mržnjom prema britanskoj vlasti, prezirom prema konstitucionalnom nacionalizmu i velikom željom za političkom samostalnošću. Krajem 1916. godine Britanci su odlučili pustiti neke zarobljenike Uskršnjeg ustanka kako bi poboljšali odnose s Irskom i kako bi poboljšali javno mnijenje. Međutim, ova je odluka bila fatalna jer su među puštenima bili Eamon de Valera i Michael Collins. (Bowyer Bell, 2002: 1-3).

4. Irski republikanski pokret

Od svojih začetaka irski je republikanski pokret imao za cilj oslobođenje od britanske dominacije i uspostavu Irske kao samostalne i neovisne republike. Irski republikanski pokret može se podijeliti na dva krila: politički i militaristički, odnosno Sinn Fein i Irsku Republikansku Armiju (Bilandžić, 2006: 76). Korijeni političkog krila, odnosno Sinn Feina leže u grupi dablinskih nacionalista koji su htjeli oživjeti separatističku politiku s početka 20. stoljeća. U rujnu 1900. godine novinar iz Dublina, Arthur Griffith, osnovao je organizaciju *Cumman na nGaedheal*, što bi u prijevodu značilo Liga ili Društvo Kelta. To je bila prva politička organizacija koja je usvojila irski jezik u svojoj političkoj kampanji. Mjesec dana nakon osnivanja Lige ili Društva Kelta osnovana je još jedna politička organizacija, ovoga puta prednjačile su žene i osnovale *Inghinidhe na hÉireann* što bi u prijevodu značilo Kćeri Irske. Liga Kelta podupirala je razvoj irske industrije i tzv. „mađarske politike“. Godine 1904. Arthur Griffith u seriji se svojih članaka zalagao za to da Irska prati model Mađarske i njezinu taktiku pasivnog otpora koja joj je omogućila ulazak u dvojnu monarhiju s Austrijom, a tu će ideju kasnije prihvatiti Sinn Fein.⁵ Kako je vrijeme odmicalo politika Lige Kelta promijenila se, a samim time došlo je i do promjene imena. Ime „Sinn Fein“, odnosno „Mi sami“ ili „Naša stvar“

*Proglas Republike Irske prije Uskršnjeg ustanka 1916.
godine*

4 Privatna vojska organizirana 1913. godine, a organizirali su ju sindikati iz Dublina da bi obranili radnike od policije koja je s njima jako loše postupala.

⁵ Vidi: Bence Bari, 2016. *From Theory to Practice: the New Europe and National Self-Determination in the First World War (1916-1920)*, Essehlist: časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti, vol. 8, br. 8, 83.-93.

predložila je irska književnica Máire de Buitléir kako bi naglasila duh pokreta, a to je ime Arthur Griffith 1905. godine i prihvatio (Farrell, 2017: 23-24).

Velika se razlika može vidjeti u ciljevima Sinn Feina i Irske Republikanske Armije. Irska Republikanska Armija zalagala se za uspostavu samostalne irske države putem nasilja, dok Sinn Feinu, kako je ranije navedeno, to nije bio primarni cilj. Unatoč popularnosti Griffithovih političkih pisanja Sinn Fein nije imao prevelikog utjecaja izvan Dublina, no te će se stvari promijeniti nakon Uskršnjeg ustanka kada dolazi do velike popularnosti stranke. Ovdje se javlja jedan apsurd koji je doveo do velike popularnosti Sinn Feina nakon Uskršnjeg ustanka 1916. godine. Sinn Fein nije imao nikakve izravne veze s ustankom, ali je nakon njega postao političko utočište i žarište protesta protiv Britanaca u Irskoj. Također, ustanak je još poznat pod nazivom „Sinn Fein ustanak“. Iako je nekoliko članova Sinn Feina sudjelovalo u samom Uskršnjem ustanku, organizacija kao takva, a ni Arthur Griffith nije izravno sudjelovala u ustanku. Sinn Fein se okoristio političkom situacijom u Irskoj te je tako na izborima iduće godine pridobio potporu katoličke populacije, a u listopadu iste godine prihvatio je i republikansku platformu. Nedugo nakon Uskršnjeg ustanka Sinn Fein postao je općeniti pojam koji je opisivao sve nacionaliste te je došlo do povećanja članova te organizacije, najviše separatista koji su željeli ustanoviti Republiku pod svaku cijenu. Prihvativši republikanstvo kao svoj cilj stranka je odredila stvaranje slobodne i samostalne Irske. Velika popularnost Sinn Feina bila je potvrđena na izborima krajem 1918. godine gdje su osvojili 73 od 105 mandata nakon čega najavljuju bojkot odlaska u britanski parlament i osnivanje vlastitog. Sinn Fein tada postaje glavna politička stranka u Irskoj, bez čije nadležnosti nije moguće riješiti ni jedan irski problem.

Međutim, prije pobjede na izborima 1918. godine u Sinn Feinu je došlo do promjene vodstva. Veliki broj pristiglih separatista počeo je napuštati Griffithovu ideju o dvojnoj monarhiji, a sve ih je više pristajalo uz ideju samostalne Irske te nisu odbacivali nasilje kao sredstvo ostvarivanja tog cilja. Dana 25. listopada 1917. godine Arthur Griffith povukao se s mjesta predsjednika Sinn Feina, a na njegovo mjesto došao je Irac iz SAD-a Eamon de Valera. Uskršnji ustanak bio je prijelomna točka za Irsku Republikansku Armiju i Sinn Fein. Počeli su se zbližavati, ali granice posebnosti između njih i dalje su ostale na snazi. Također, nije bilo pomaka ni u hijerarhijskom značaju irskog republikanskog pokreta. Irska Republikanska Armija imala je dominantan položaj spram Sinn Feina od Uskršnjeg ustanka do danas. Razlog tome vrlo je očit i jednostavan, a to

je uloga Irske Republikanske Armije u Uskršnjem ustanku kada dolazi do proglašenja Republike i razvoja svih kasnijih republikanskih ideja (Bilandžić, 2006: 76-77).

5. Irska Republikanska Armija

Tijekom čitave irske povijesti postojalo je mnogo oružanih grupacija koje su se borile protiv Britanaca i njihove vlasti, a neke su se od tih grupacija čak nazivale i Irskom Republikanskom Armijom pa takav naziv možemo pronaći već tijekom tzv. Fenijanskog ustanka šezdesetih godina devetnaestog stoljeća. Međutim, onakva Armija kakvu ju danas poznajemo formirana je na dan proglašenja neovisne Republike Irske, 24. travnja 1916. godine. Iako su tada postojali kao Irski dobrovoljci pod vodstvom Eoina MacNeila, proglasili su se službenom vojskom Republike Irske (Bilandžić, 2004: 153).

Nadalje, treba spomenuti Irsko Republikansko Bratstvo, sada pod vodstvom Eamona de Valere, koje je zagovaralo primjenjivanje „moralne sile“, odnosno postizanje neovisnosti putem političkih mjera kako bi zadobilo međunarodnu podršku, ali i podršku irskog naroda. Međutim, postojala je i struja koja se zalagala za primjenu „fizičke sile“ kako bi se Britanci slomili i kako bi ih natjerali na dogovore. Godine 1918. Britanci su uhitili većinu aktivista koji su bili dijelom Sinn Feina ili Irskih dobrovoljaca pod nedokazanim optužbama za suradnju s Nijemcima. Uhitili su većinu onih koji su se zalagali za „moralnu silu“ dok su oni koji su bili za primjenu „fizičke sile“ uspjeli pobjeći. Među njima su bili Michael Collins i Cathal Brugha. Posljedično, oni koji su bili za primjenu „fizičke sile“ krenuli su agresivno prema Britancima ne bi li ih izmorili. Irski dobrovoljci službeno su prestali postojati 21. siječnja 1919. godine na prvom *Dail Eireannu*, odnosno prvom irskom parlamentu promijenivši ime u Irska Republikanska Armija, s naglaskom na republikanstvo⁶. (Fierro, 1997: 6-7). Važno je napomenuti da je većina članova novoosnovane Irske Republikanske Armije sudjelovala u Uskršnjem ustanku, a prije toga, uključujući i Michaela Collinsa, osnovali su Keltsku Ligu 1893. godine. Keltska bi se Liga mogla protumačiti kao pravi početak irskog nacionalizma. Bila je posvećena podsjećanju irskog naroda na njihovo keltsko podrijetlo i na njihovu snažnu narav. Ta organizacija nije zagovarala uporabu sile sve do Uskršnjeg ustanka (Melanson, 2014: 3).

6 Republikanstvo bi se moglo opisati kao politički koncept koji se protivi vladajućoj snazi na čijem je čelu nasljedni vladar te ga želi zamijeniti samoizabranim predstavnicima.

Jedan od najznačajnijih vođa Irske Republikanske Armije – Michael Collins

Michael Collins zanimljiv je po tome što je sudjelovao u Uskršnjem ustanku, a kasnije ga kritizirao govoreći kako je loše organiziran i naglašavajući niz propusta koji se nisu smjeli dogoditi. Na prvom *Dail Eireannu* dobio je mnogo dužnosti te je tako postao organizator Irske Republikanske Armije i ministar financija. Iako formalno nije preuzeo vrh Irske Republikanske Armije, zapravo je on bio taj koji je njome upravljao. Bio je među najboljim i najposobnijim zapovjednicima, jedan je od tvoraca strategije gerilskog ratovanja, koja je kasnije prihvaćena, te je bio šef obavještajne službe i nadležan za logistiku i snabdijevanje vojske (Glavaš, 2011: 75). Kada se irsko vodstvo odlučilo na oružani sukob, odmah su uvidjeli da ne mogu pobijediti Britance u otvorenoj borbi, stoga su pribjegli jedinoj preostaloj opciji, gerilskom ratovanju. Njihov primarni cilj bio je izmoriti Britance kako bi ih prisilili na sklapanje ugovora (Fierro, 1997: 7). Vodstvo Irske Republikanske Armije imalo je mnogo utjecaja u formiranju vlastitih taktika i strategija. Dok je mnoštvo taktičkih ideja rođeno izravno na terenu, glavno je zapovjedništvo postavilo gerilsko ratovanje za izričitu taktiku borbe protiv Britanaca još 1918. godine (Rast, 2011: 11).

Irska Republikanska Armija bila je raspoređena po brigadama i to najčešće po određenim irskim okruzima. Budući da su brigade bile raspoređene po okruzima, tako su bile novačene i trenirane, stoga je broj ljudi u pojedinim brigadama varirao. U razdoblju od 1919. do 1921. godine u Irskoj je Republikanskoj Armiji služilo 15 tisuća aktivnih vojnika, no samo je njih 3 tisuće bilo odmah potpuno operativno. Među njima je bilo mnogo vještih i vrhunskih vojnika od kojih su neki bili veterani iz Prvog svjetskog rata te su postigli mnogo uspjeha, posebice početkom 1919. godine. Bili su pogođeni manjkom municije i oružja pa su se morali kretati u malim skupinama kako bi izbjegli zarobljavanje. Međutim, irski su vojnici imali još jednu ključnu prednost, borili su se na terenu koji su jako dobro poznavali jer je većina brigada novačena iz obližnjih okruga. Čak i tijekom borbi vojnici su znali nositi civilnu odjeću, kako bi se nakon izvršene misije mogli ponovno uklopiti među ostale građane. Irska Republikanska Armija 1920. godine formirala je još manje jedinice od brigada nazvane *flying columns*. Te male gerilske jedinice brojale su od 20 do 30 ljudi, putovale su s malo opreme i najviše su se pouzdavale u pomoć građana (Fierro, 1997: 7-8). Kako bi borci Irske Republikanske Armije riješili svoj problem s oružjem i municijom i pružili vjerodostojan otpor britanskoj vojsci, provodili su napade na britanske kasarne i kasarne RIC-a⁷, odnosno tamošnje policije. Ti su napadi bili prvo iskustvo budućim vojnicima u Irskom ratu za neovisnost te su im dali odvažnost i hrabrost u kasnijim borbama s policijom (Pattison, 2009: 94). Unatoč socioekonomskoj raznobojnosti među članovima Irske Republikanske Armije postojala je jedna povezanost, a to je bila vjera u katoličanstvo. Ta ih je vjera tijekom samog ratovanja napunila borbenim žarom. Također, dijelili su regionalnu pripadnost budući da je velika većina boraca bila s juga Irske. Na sjeveru su i dalje prevladavali protestanti, britanski imigranti i britanski simpatizeri (Melanson, 2014: 4). Gerilsko je ratovanje Britancima bilo poznato još iz Drugog Burskog rata koji je trajao od 1899. do 1902. gdje su Buri bili značajno nadjačani. Takav je potencijal u Irskoj prvi prepoznao mladi irski aktivist James Fintan Lalor objavivši pismo u kojem je pojasnio okolnosti u kojima je irska pobjeda moguća. U pismu je upozorio kako Irci ne posjeduju dovoljno oružja te da su Britanci dobro utvrđeni. Stoga je predložio da Britance namame i izvuku iz utvrđenih pozicija kako bi ih lakše neutralizirali. Naglašavao je da Britancima treba uništiti organizaciju i disciplinu te ubijati ne samo vojnike već i časnike kako bi neutralizirali mogućnost korištenja britanskih taktika. Uništavanje discipline i organizacije korišteno je u propagandne svrhe kako bi se privuklo još

⁷ Royal Irish Constabulary

vojnika. Jedini je Eamon de Valera vidio gerilsko ratovanje kao lošu stranu ratovanja. Zalagao se za konvencionalno ratovanje jer bi ono legitimiziralo novu irsku državu u očima svjetske javnosti i time bi bili međunarodno priznati. No, iskusniji Michael Collins protivio se toj opciji smatrajući je nemogućom (Rast, 2011: 39).

6. Irski rat za neovisnost

Irski rat za neovisnost ili *Cogadh na Saoirse* vodio se između siječnja 1919. godine i srpnja 1921. godine, no neki povjesničari gledaju na njega kao na nastavak Uskršnjeg ustanka iz 1916. godine. Zbog njemačkih uspjeha u Prvom svjetskom ratu u travnju 1918. godine britanska je vlada bila primorana provesti novačenje ne samo na britanskom otoku već i u Irskoj. Ta je odluka u Irskoj dočekana s velikim negodovanjem, čak i od političkih stranaka koje su se zalagale za ostanak u Uniji s Britanijom. Uslijedio je opći štrajk koji je imao veliku podršku. Veliki je broj ljudi još uvijek imao gorak okus u ustima zbog neuspjelog Uskršnjeg ustanka 1916. godine. To se očitovalo na općim izborima 1918. godine kada je Sinn Féin odnio uvjerljivu pobjedu te je osnovan irski parlament. Osnovan je jer su Irce željeli pokazati Britancima da su neovisni te da ne priznaju britanski parlament u Westminsteru, njegove institucije i organe vlasti. To je jako razljutilo unionističku stranku na sjeveru Irske i Velika je Britanija odgovorila slanjem vojske u zemlju kako bi suzbila novoosnovani irski parlament i ponovno vratila svoj autoritet. Službenim početkom Irskog rata za neovisnost, iako ga je teško točno odrediti zbog sporadičnih manjih sukoba, smatra se ubojstvo dvojice policajaca u Soloheadbegu 21. siječnja 1919. godine. Tog je datuma održan i prvi irski parlament. Mala skupina pod vodstvom Dana Breena napala je iz zasjede policijsku patrolu i ubila Patricka MacDonnella i Jamesa O'Connella. Taj je događaj još više ohrabrio razvrstavanje britanske vojske kako bi se pružilo podršku tamošnjoj policiji u podčinjavanju irskog nacionalističkog parlamenta i njegovih članova. Michael Collins u Dublinu je osnovao posebnu postrojbu kojoj je jedina zadaća bila pronalaženje i ubijanje policijskih detektiva. Gerilsko ratovanje i takve specijalne postrojbe privukle su mnoge kontroverze zbog hladnokrvnog ubijanja što je dovelo do otezanja samog sukoba i natjeralo Britance da primjenjuju vrlo agresivne taktike, uključujući i pretraživanje kuća, namjerno uništavanje posjeda te provođenje agresivnih ispitivanja irskih građana.

Prve britanske napade provodila je tamošnja policija, već ranije spomenuti RIC. No, vrlo je brzo postalo očito kako oni sami neće moći suzbiti rastuće irske snage i napade Irske Republikanske Armije, tako da su u Irsku

1920. godine poslane vojska i dvije pomoćne jedinice. Među te dvije pomoćne jedinice bila je i jedna posebna rezervna jedinica RIC-a, *Black and Tans*, koja je bila zamišljena kao dodatna i pomoćna vojna snaga, a iza nje je stajao kasniji britanski premijer, Winston Churchill. Međutim, vrlo se brzo pokazalo da među njima ne vlada nikakva disciplina, a njihovi su im oficiri dopuštali maltretiranje irskih građana kao odgovor na napade Irske Republikanske Armije. To je očito bio znak da britanska vlada ne misli pregovarati s Ircima, tako da je Irska Republikanska Armija počela provoditi sve žešće napade, uključujući napad na kasarnu britanske vojske u Longfordu i uništenje sjedišta obalne straže u Enniscroneu. Tijekom čitave 1920. godine nije prošao ni jedan tjedan bez akcije Irske Republikanske Armije, no za te akcije često su dolazile represalije Britanaca. Vjerojatno najpoznatija represalija dogodila se 21. studenog 1920. godine na stadionu Croke Park kada je mala skupina *Black and Tans* sa svojim oklopnim vozilom uletjela na teren za vrijeme nogometne utakmice i počela pucati po ljudima pri tome ubivši 14 ljudi i ranivši njih 65. Taj je napad bio odmazda za napad Michaela Collinsa i njegove skupine na 14 tajnih britanskih časnika koje su ubili, a još pet ranili istog dana pa je taj dan kasnije postao poznat kao *Bloody Sunday*. Ovakve su odmazde zapravo dale još više poticaja i pobornika Irskoj Republikanskoj Armiji kako je rat napredovao dok su u isto vrijeme smanjivale britanski autoritet u Irskoj. Irski su nacionalisti bili sve uspješniji u zadobivanju podrške sve većeg broja ljudi što je rezultiralo neodrživim statusom Britanaca u Irskoj. Do ljeta 1921. godine živote je izgubilo 405 policajaca, 150 vojnika i 750 pripadnika Irske Republikanske Armije i civila. Valja spomenuti da je u tom razdoblju čak 4500 pripadnika Irske Republikanske Armije bilo internirano (Farrell, 2017: 29-30).

Za trajanja rata britanski premijer David Lloyd George pokušavao je riješiti irski problem. Prije početka rata dogovarao se s Irskom Parlamentarnom Strankom, no ona je nakon Uskršnjeg ustanka izgubila velik dio svojih članova. To je predstavljalo veliki problem jer dvije nove rastuće stranke, Unionisti i Sinn Féin, ili nisu priznavali *home rule*, ili su u potpunosti napustili parlament u Westminsteru i osnovali vlastiti, tako da su najbrojniji predstavnici Irske u Westminsteru bili Unionisti. Za dogovaranje oko osnova za *home rule* zadužen je Walter Long, bivši vođa Unionista u Ulsteru, koji je predložio da se u slučaju provedbe *home rule* u Irskoj osnuju dva parlamenta, jedan za sjeverni dio, a drugi za južni dio. Taj je zakon izglasan 23. prosinca 1920. godine i postao je poznat kao *Zakon o irskoj upravi*⁸. Svi su Unionisti glasovali protiv tog nacrtu zakona jer im je prioritet bio da Ulster ostane dio Velike Britanije i smatrali

8 The Government of Ireland Act

Irski dobrovoljci u Irskoj Republikanskoj Armiji

taj potez lošom alternativom, iako je ipak nudio najbolje rješenje za rješavanje irskog problema. Budući da je rat bio u tijeku zakon je došao relativno kasno jer je već 26 okruga na jugu tražilo odcjepljenje i samostalnost, stoga tamo zakon nije mogao biti sproveden. U Ulsteru je sazvan sjeverni irski parlament te su nakon izbora 1921. godine, na čelo došli Unionisti pod vodstvom Jamesa Craiga, novog vođe koji je zamijenio Edwarda Carsona nakon što je on odstupio zbog provođenja ranije spomenutog zakona (Farrell, 2017: 31).

Kako je vrijeme odmicalo tako je neprestano rastao broj žrtava pa je javnost zatražila primirje, koje je dogovoreno u srpnju 1921. godine. Osim toga, i Ulster je pronašao novu vlast pod unionističkim parlamentom, tako da je južni dio Irske morao pronaći rješenje za kraj sukoba. Otvoreni dogovori započeli su 11. listopada 1921. godine. Britansku stranu činili su David Lloyd George, Frederick Edwin Smith, odnosno vojvoda od Birkenheada, Austen Chamberlain, Hamar Greenwood i Winston Churchill. Winston Churchill zanimljiv je jer je na početku samog rata zagovarao što agresivniji pristup prema pobunjenicima, čak je i zaslužan za osnutak specijalnih jedinica koje su se borile u Irskom ratu za neovisnost. Prezirao je taktiku kojom se koristila Irska Republikanska Armija i navelo ga je na to da već u svibnju 1920. godine počne mijenjati

svoje mišljenje o ratu i zagovarati ideju o primirju. Tijekom pregovora Lloyd George pokušavao je uvjeriti Arthura Griffitha i Michaela Collinsa da Britansko Carstvo postaje sve benevolentnija politička zajednica. Početkom prosinca 1921. godine obojici je bilo jasno da što prije moraju postići dogovor. Krajnji dogovor postignut je 6. prosinca 1921. godine, no taj je dogovor bio svojevrsni kompromis jer irski nacionalisti nisu dobili priželjkivanu neovisnost. Velika Britanija ustupila je status dominiona⁹ 26 južnih pokrajina, što je značilo da mogu postupati s većom autonomijom što bi ih kasnije dovelo do konačnog cilja, neovisnosti. Michael Collins rekao je da su tim dogovorom dobili slobodu kojom će dobiti slobodu. Prihvativši te uvjete, irski su pregovarači bili svjesni da će većina njihovih kolega odustati od ograničenja te ponude, naročito zbog nastavka povezanosti s Velikom Britanijom i, što je još važnije, zbog podjele otoka. Kada su Unionisti odbili navedene uvjete, Ulsteru je dopušteno stvoriti vlastite vladajuće institucije, tako da nisu bili primorani pridružiti se novoj irskoj državi. Iako su nacionalisti smatrali da su u pregovorima dobili premalo, njihovi pregovarači, među kojima su bili Arthur Griffith i Michael Collins, smatrali su ponuđene uvjete idealnim za ostvarivanje neovisnosti. Tek kada je David Lloyd George

9 Priznata autonomna zajednica unutar Britanskog Carstva s jednakim statusom kao Velika Britanija.

Ircima dao fiskalnu autonomiju, odnosno kontrolu nad vlastitim novce, pregovarači su smatrali da je dogovor vrlo dobar za Irsku. Također, trebali su uživati status sličan onome kakav je imala Australija. Irska je morala preuzeti dio britanskog duga, a Britanci su zadržali vlast u svim lukama u važnijim irskim gradovima (Farrell, 2017: 37-41). Unatoč raznolikim mogućnostima koje je dogovor nudio, velika većina vođa Sinn Feina, uključujući i Eamona de Valeru, predsjednika Dail Eireanna, odbila je dogovor zbog obveze lojalnosti prema Velikoj Britaniji gdje bi Irci opet bili podređeni. Međutim, nakon toga došlo je do velikih debata u irskom parlamentu te je britanska ponuda izglasana s 64 glasa prema 57 i zakon je ratificiran 7. siječnja 1922. godine (Bowyer Bell, 2002: 6).

7. Irski građanski rat

Rezultat glasovanja dočekan je na jugu Irske radosnim klicanjem javnosti, no taj zanos nije pomogao smanjiti tenzije između neistomišljenika u Sinn Feinu i Irskoj Republikanskoj Armiji koji su smatrali da je postignuti dogovor neadekvatan. Kako se nisu mogli međusobno dogovoriti unutar šest mjeseci u kojima je došlo i do organiziranja odbora za ponovnu unifikaciju vojske, raznih unutarnjih saveza i paktova i konačno do novih izbora jer je Velika Britanija ponovno prijetila vojnom intervencijom, ljudi vođeni Liamom Lynchom, lokalnim zapovjednikom Irske Republikanske Armije iz Corka, organizirali su se u snage koje su bile protiv dogovora te su planirali zbaciti vladajuću izabranu irsku vladu. Ti su nacionalisti naoružavši se protiv dogovora, odveli Irsku u građanski rat (Bowyer Bell, 2002: 7-8). Tu su vidljive naznake podjele unutar irskog republikanskog pokreta koja će ostati karakteristika potonjih do današnjih dana. Razlog je navedene podjele ranije spomenuto sredstvo za ostvarivanje konačnog cilja, odnosno politički ili „moralni“ te vojni ili „fizički“ pogledi. Raskol se dogodio u trenutku stvaranja Irske Slobodne Države. Irska se Republikanska Armija podijelila na dvije frakcije, a to je ujedno i prva podjela Irske Republikanske Armije. Zanimljivo je da se vojska onih koji nisu priznavali dogovor nazivala neregularnim, odnosno *the Irregulars* (Bilandžić, 2004: 153). Obje su se stranke na izborima zvale Sinn Fein, no pobijedila je stranka koja je bila za dogovor sa 239 tisuća glasova. Izbori su trebali riješiti sve irske probleme, no ljudi vođeni Liamom Lynchom držali su većinu vojnih baza te nisu prihvaćali novoizabrani autoritet. Službenim početkom Irskog građanskog rata smatra se 28. lipnja 1922. godine, kada su vladine snage napale i bombardirale sjedište snaga koje su bile protiv dogovora u Dublinu, a u toj je borbi poginuo i Cathal Burgha. Snage koje su bile protiv dogovora bile su loše organizirane i slabo trenirane, tako da se nisu dobro ponašale u otvorenim

bitkama te su ih dobro istrenirane vladine snage vrlo lako podčinile. U ruralnim područjima primat su imale snage koje su bile protiv dogovora zbog svojeg iskustva s gerilskim ratovanjem iz Irskog rata za neovisnost. U ratu koji je trajao jednu godinu prijatelji su se okrenuli jedni protiv drugih, nekadašnji suborci postali su neprijatelji, a obitelji su ostale podijeljene. Michael Collins brzo je organizirao nacionalnu vojsku koja je bila veća i bolje opremljena od Irske Republikanske Armije. Do kolovoza 1922. godine svi su veći gradovi vrlo lako zauzeti te je slijedilo gerilsko ratovanje. Razdoblje gerilskog ratovanja bilo je najgori i najkrvaviji dio Irskog građanskog rata, a započelo je ubojstvom Michaela Collinsa u Corku. Irska Slobodna Država¹⁰ u studenom je 1922. godine počela pogubljevati republikanske zatvorenike, uključujući i jednog od pregovarača, Roberta Erskinea Childersa te četvoricu vođa Irske Republikanske Armije, koji su uhvaćeni u prvim stadijima rata. Međutim, gotovo su svi bili pobijedjeni do prosinca, nakon što je vlada uvela internaciju¹¹ i smrtnu kaznu za sve one koji su pronađeni s oružjem. Takav autoritativan način brzo je smanjio bilo kakav otpor koji su pružale snage koje su bile protiv dogovora. Kada je vođa tih snaga Liam Lynch umro u travnju 1923. godine, njegova je zamjena, Frank Aiken, zatražio primirje na kraju istog mjeseca te je naredio Irskoj Republikanskoj Armiji da prestane s borbama. Rat je službeno okončan 24. svibnja 1923. godine. Nakon 1923. godine, iako još nisu prekinute sve veze s Britanijom, napokon je postignut dugo očekivani mir i tako je završio politički promjenjiv period u irskoj povijesti (Bowyer Bell, 2002: 8).

8. Zaključak

Zaključno se može reći da je Irska dugi niz godina bila pod gospodarskom i ekonomskom eksploatacijom Velike Britanije te je to postupno počelo smetati irskom narodu. Tomu svjedoče razne pobune protiv vladajućih slojeva za što veću slobodu i autonomiju tijekom stoljeća. Sva je ta napetost eksplodirala razvojem republikanskih ideja u Irskoj u „dugom“ 19. stoljeću osnivanjem raznih liga i organizacija koje su širile irski nacionalistički duh među širim pučanstvom potičući ih na sve veće uplitanje u politički život i na borbu za samostalnu državu. Jedna od najzaslužnijih organizacija zasigurno je Irsko Republikansko Bratstvo koje je izravno sudjelovalo u organizaciji neuspješnog Uskršnjeg ustanka 1916. godine. Osim toga, treba spomenuti Arthura Griffitha i Sinn Fein koji preuzima primat nakon Uskršnjeg ustanka kao glavna

10 Irski: *Saorstát Éireann*.

11 Zadržavanje ljudi za koje se misli da bi mogli predstavljati bilo kakvu prijetnju za vrijeme rata.

stranka u Irskoj. Nadalje, Irska Republikanska Armija i njezini genijalni vođe, na čelu s Michaelom Collinsom, sa svojim gerilskim ratovanjem donijeli su Irskoj pobjedu u Irskom ratu za neovisnost. Irski rat za neovisnost svakako treba smatrati jednim od krvavijih ratova u 20. stoljeću upravo zbog korištenja gerilskog ratovanja jer ni jedan britanski časnik nije bio siguran u svoje odluke ni u jednom trenutku. Može se reći da je okončanje Irskog rata za neovisnost neposredno dovelo do Irskog građanskog rata jer nisu svi članovi republikanaca bili zadovoljni dogovorenim primirjem s Velikom Britanijom.

Summary

The Formation of the Irish Free State

The aim of this paper is to present the Irish problems from the end of the 19th and early 20th century. First, the focus will be placed on the roots and the development of the Irish Problem over those centuries, which culminated during the Easter Rising of 1916. The origins and growth of the Irish Republicanism will be presented with reference to the Sinn Féin party's activities and its political programme. Other nationalist organizations such as the Celtic League will also be mentioned. The foundation, activities, and organization of the Irish Republic Army, another crucial factor in achieving independence, will also be covered. Information will be presented about the key individuals during the process of achieving independence and the ultimate actions of those very important figures, first in the Irish War of Independence, and later in the Irish Civil War, after the split within the republican movement.

Literatura

1. Bilandžić, Mirko, 2004. *Rat ili mir? – oružane organizacije u Sjevernoj Irskoj i njihova kategorizacija*, Polemos: časopis za interdisciplinarna istraživanja rata i mira, god. 7, broj 13-14, Zagreb.
2. Bilandžić, Mirko, 2005. *Sjeverna Irska između rata i mira*, Politička misao; časopis za politologiju, god. 41, broj 2, Zagreb.
3. Black, Jeremy, 2004. *Povijest britanskih otoka*, Grapa, Zagreb.
4. Bowyer Bell, J., 2002. *The Irish Troubles Since 1916*, Columbia University Press, New York.
5. Boyle, Phelim P., Ó Gráda, Cormac, 1986. *Fertility trends, excess mortality, and the Great Irish Famine*, Demography, vol. 23, broj 4.
6. Farrell, Mel, 2017. *Party Politics in a New Democracy*, Palgrave Macmillan, Basingstoke.
7. Fierro, Michael, 1997. *British Counterinsurgency operations in Ireland 1916-1921*, Naval War College, Newport.
8. Glavaš, Zvonimir, 2012. *Cogadh na Saoirse kao zelena revolucija*, Essehist: časopis studenata povijesti i drugih društveno-humanističkih znanosti, vol. 3, broj 3, Osijek.
9. Melanson, Conor Francis, 2014. *'Oglaigh na hEireann' (The Irish Republican Army): An examination of how the IRA manipulated British Security Forces in Ireland to achieve independence*, United States Air Force Academy, Colorado Springs.
10. Pattison, Gordon, 2009. *The British Army's Effectiveness in the Irish Campaign 1919-1921 and the Lessons for Modern Counterinsurgency Operations, with Special Reference to C3I Aspects*, Seminarhotel Springer-Schlössl, Beč.
11. Rast, Mike, 2011. *Tactics, politics, and propaganda in the Irish war of independence, 1917-1921*, Georgia State University, Atlanta.